

Рассмотрена и принята
Педагогическим советом школы
Протокол № 1 от 28.08.2017г.

Утверждена приказом директора МОУ
«Лужбелякская основная
общеобразовательная школа»
Приказ № 66 от 01 сентября 2017 года

Согласовано на родительском собрании
протокол № 1 от 30 августа 2017 года

**Изменения и дополнения
в Основную общеобразовательную программу начального основного
общего образования МОУ «Лужбелякская основная
общеобразовательная школа»**

д.Лужбеляк

2017 год

В Содержательном разделе в части Программа формирования универсальных учебных действий у обучающихся на ступени начального общего образования добавить:

«Марийский язык

Лудаш-возаш (грамотлан) туныктымаш, класс деч өрдыжсö лудмаш да йылмым лывыртымаш.

Лудаш-возаш туныктымаште тўн шотышто звуковой аналитико-синтетический йөн кучылталтеш. Тудо урокышто текстым, предложенийым, мутым да йўк-влакым лончылымаш шуко жапым ойыраш йодеш.

Добукварный периодыштак йоча-влак предложенийым, мутым да йўк-влакым схеме дене ончыктат. Шомакысе слог-влакым поснак келгын лончылыман. Нуным кружок але квадрат, тыгак геометрический фигур-влак денат палемдыктыман.

Тунемше-влак литератур йылмысе чыла кандаш гласный йўк дене практически палыме лийыт. Гласный йўкышт мужырлалтын лончылалтыт: у – о, ы–а, ӱ–ө,и–э. Лудаш туныктымашын негызше – слог. Слогым ыштымаште тўнжө - гласный йўк. Согласныйым гласный дене ушен моштыман, уке гын, буква дене лудаш төчымö лўдыкшö кодеш.

Лудаш-возаш (грамотлан) туныктымаш Букварный периодышто ыштышаш ик кугу сомыл – йўк ден буква кокласе ойыртемным рашемдымаш. **я, е, ё, ю, ь** буква-влак логалме годым мутым ик семын огына луд. Адак южо йонгыдо согласный йўкым ончыктышо буква-влакын тўрлын лудалтмыштым шотыш налде ок лий.

Марий йылме, чын возен моштымаш да йылмым лывыртымаш

Кокымшо класс гыч йоча-влак марий йылмым келгын тунеммашке куснат. Рушла «систематический курс» малдалыт. «Синтаксис», «Морфологий», «Мутын составше (морфемика)», «Лексика», «Графика», «Йўк ден буква (фонетика) да орфоэпий», «Орфографий ден пунктуаций» ужаш-влак кунам-гынат шымлымаш тўсым налыт.

Предложений.

1 классыштак предложенийым кугу буква дене возаш тўналаш да точкым шынден мучашлаш тунемыт.

2 классыште икшыве-влак предложений мучаште точкым, вопросительный ден восклицательный знакым кучылташ тўналыт. Предложенийын главный членже-влак дене палыме лийыт, йодыш почеш мут-влк кокласе кылым рашемдат.

3 классыште мут сочетаний кугу верым налеш. Мут сочетанийыште да предложенийыште шомак-влак кокласе кыл лончылалтеш. Главный ден второстепенный член-влак тунемалтыт.

4 классыште «Предложений» раздел почеш паша умбакыже ышталтеш. Икгай членан предложений-влак посна ойыралтыт. Сложный предложений дене палыме лийыт. **Да, ден, а, но** союз-влак дене ушалтше предложений-влак тунемалтыт.

Мут. кажне шомак шкенап йырысе илышын могай-гынат ик йыжынжым почын пуа, мом-гынат ончыкташ кучылталтеш;

– чыла мутынат шке грамматический ойыртемже уло: кажне шомак могай-гынат ойлымаш ужаш лиеш;

– кажне мут төрлө значений дене ойыртемалтеш;

1 классыште знаменательный ойлымаш ужаш-влаклан йодышым шындаш темлалтеш.

2 классыште **кө? мо? могай? мом ышта?** йодышлан вашештыше шомак-влак дене палыме лийыт. Собственный лум мут-влакым кугу буква дене возаш тунемыт. Кумдан кучылталтше почеш мут-влак лончылалтыт.

Мутвож нерген туналтыш умылымаш пуалтеш. Родо-тукым шомаклаште икгай вожан мут-влак лончылалтыт.

Пич мужыран йонгыдо согласный йук-влак эскералтыт. Тыгай йукан шомак-влакым чын возаш туныктат.

3 классыште «Мутын составше» теме кугу верым налеш. Шомакын ужашыже-влакым лончылаш туналыт. Бнде нуно утларак келгын тунемалтыт. Пич да йогыдо согласный дене пытыше мутвожан шомак-влакым чын возаш туналыт.

Ударенийдыме гласный мучашан шомак-влакым чын сераш тунемыт (кюрльö, тольо, нале).

3 классыште шукрыак жапым ойлымаш ужаш-влак налыт. Лум мут, пале мут, глагол, почеш мут келгыракын тунемалтыт.

4 классыште олмештыш мут, чот мут да наречий ушнат.

Ойлымаш ужаш-влакым тунемме годым мутым состав дене лончылаш йон лектеш.

Мут-влакым чын возаш утларак жап ойыралтеш.

Йук да буква. Йук ден буква-влак дене тунемше-влак 1 классыштак палыме лийыт. У ий деч вара йук ден буква-влакым лончылымаш фонетика да графика кукшытышкө нолталалтеш. Йук ден буква кокласе ойыртемным рашемдымаште тунемше-влак ятыр нелылыкым шижыт. Эн ончычак марий йылмысе 8 гласный йук да 12 гласный буква нерген уэш кутырыман. **Е, ё, ю, я** буква-влак посна лончылалтыт. 24 согласный йук да 22 согласный буква нергенат келге шинчымашым пуыман. Пушкидо согласный-влакым возымо шотыштат паша ышталтшаш.

2 классыште фонетика дене паша умбакыже шуйна. **Б**йукын ойыртемалтше тусшым лончылаш туныктена. **Ф, х, ц, щ, б** йукан мут-влакым чын ойлаш да возаш туныктыман.

Ударений денат паша ышталтшаш.

Марий алфавит дене палыме лиймеке, мут-влакым радам дене нергелаш туныкташ.

3 классыште ударениян да ударенийдыме гласный йук-влак умбакыже лончылалтыт. Мутышто ударенийдыме пытартыш **ö, о, е** гласный буква-влакым гармоний закон дене келшышын сераш туныктат.

4 классыште посна фонетический теме уке. Бнде 1-3 класслаште чыла тунеммым ушештарен да иктешлен шогыман.

Кутырымо да возымо паша.

Колыштмаш. Кутырымашын кўлешлыкшым рашемдымаш. Мо нерген увертарымым нергелымаш. Йодыш-влаклан вашештен моштымаш.

Мутланымаш. Повествований, описаний да шонкалымаш сынан текстым кучылт моштымаш. Саламлалтме, чеверласыме да тауштымо шомак-влакым кучылт моштымаш. Йўк-влакым чын каласымаш.

Лудмаш. Йылмым тунеммаш эре лудмаш дене пырля ошкылеш. Садлан эн ончыч слог дене лудмашке кусныман. Вара тичмаш шомакым лудмашке вончыман. Мом лудмым умылен моштыман. Ударенийым эскерыман. Сылнын лудаш тунемман. Орфоэпийын йодмыжым шуктыман.

Возымаш. Возымо годым гигиенын йодмыжым шуктымаш. Парня-влакым лывырттымаш. Чыла буквам чын возаш тунеммаш. Арун да чаткан возаш тунеммаш. Книга але доска гыч возен налаш тунеммаш.

Мут ден предложений. Мутын мом ончыктымыжым рашемдымаш. Мут ден предложений кокласе ойыртемным умылымаш.

Чын возымаш. Мут-влкым чын возымо правил-влак дене палыме лиймаш. Предложений тўналтышым да собственный лўм мут-влакым кугу буква дене возен моштымаш. Мутым ик корно гыч весыш чын кусарымаш. Предложений мучаште препинаний знакым шынден моштымаш.

Йылмым лывырттымаш. Мут поянлык дене пайдаланен, изирак текстым шонен возымаш. Сылнын лудаш да возаш тунеммаш.

Марий йылме дене тўн курс.

Синтаксис. Мут, мут сочетаний да предложенийым ойыркалымаш. Каласыме цель дене предложений-влакын тўрлө лиймышт нерген палымаш. Предложенийын грамматический рўдыжым палымаш. Главный ден второстепенный член-влакым ойыркален моштымаш.

Морфологий. Ойлымаш ужаш-влак. Самостоятельный ден служебный ойлымаш ужаш-влак.

Лўм мут. Лўм мутын собственный да нарицательный улмыжо. Лўм мутын числаже да падежше. Лўм мутым состав дене лончылымаш.

Пале мут. Пале мутым кучылт моштымаш

Глагол. Глаголын жап, числа, лица формыжо-влак. Глаголым состав дене лончылымаш.

Чот мут. Чот мутын кўлешлыкше. Марла шотлен моштымаш.

Почеш мут. Почеш мут-влакым чын кучылт моштымаш.

Графика. Йўк да буква ойыртемным палымаш. Марий алфавит дене пайдаланен моштымаш.

Лексика. Шомкын мом ончыктымыжым рашемден моштымаш.

Мутын составше. Икгай вожан мут нерген умылымаш. Тушто морфемным чын муын моштымаш.

Орфографий. Мутым чын возымо правил-влакымкучылт моштымаш. Мутым вончыктарен моштымаш. **Е, ё, ю, я** буква-влакым возен моштымаш. **Ы**букван возалтмыже.

Йылмым лывырттымаш. Сылнын мутланен, возен моштымаш. Текстым серен моштымаш. Текстысе ужаш-влакым радамлымаш. Текстлан планым

чо%оен моштымаш. Текстын тўрлө лиймыжым палымаш. Серышым возен моштымаш. Тўрлө изложенийым возымаш. Сочиненийым сылнын серымаш. Диалогым чын чонымаш. Йылмым шымлаш тунеммаш.

2.2.11. Марийская литература

Колыштмаш (аудирований). Йўкандыме ойым але вес енын лудмыжым колыштын да колын моштымаш.

Лудмаш. Темлыме кугытан да жанран текстым лудмашын молан кўлмыжым да кузе лудшашым (икымше гана шкалан пален налаш але ойыркален лудаш) рашемдымаш. Шўлышым чын пайлен, йўкым иземден-кугемден, вичкыжемден-кўжгемден, шуйдарен-кўчыкемден лудмаш, каже йўкым раш каласымаш(дикций). Лудшыла, логический паузым, ударенийым да интонацийым эскерымаш.

Кутырымаш. Коктын але шукын кутырымо годым тыматлын мутланымаш, йодыш-влакым пуэн моштымаш. Шке ойлымо годым (монолог) сылнештарыме йён-шамыч дене (танастарымаш, метафор да молат) пайдаланыман, шке шонымашым мут дене тўрлыман, кутырымашым мастарын чоныман да вес енын ойлымаштыже тўн шонымашым ойырен моштыман.

Возымаш. Сылнымутым лудмо негызеш каласкалымаш, описаний да шонкалымаш сынан текстым возымаш; сўрет почеш изирак сочиненийым серымаш; колыштмо ойлан але лудмо текстлан аклыме мутым (отзыв) возымаш.

Тунемше мом лудшаш. Мёнгыштө могай книга-влакым лудаш кўлмым каже класслан темлыме списке ончыкта.

Литературоведческий ямдылалтмаш. Литературын тўрлө жанрже: ойлымаш, почеламут, басне, научно-популярный статья (кугурак класслаште: повесть, поэме, драме да молат). Йылмыште кучылталтше сылнештарыме йён-влак таастарымаш, метафора, гипербола да молат.

Лудмо негызеш эртарыме творческий паша. Роль дене лудмаште, сценкым модын ончыктымаште тунемшын умылымашыже утларак почылт сена. Текстым ученик кузе умылен, тидым тудо мут дене сўретлымаште ончыктен кертеш, лудмо текстын содержанияйжым тўрлын-тўрлын каласкалымаш пайдале: герой лўм дене, писатель лўм дене, вес персонажын лўмжө дене авторын серымыжлан энтертен, йоча тыгайрак текстым шке гычат чонач тўнал кертеш.

**Тўналтыш школьшто литератур лудмаш уроклаште мо тунемалтеш
Кутырымо да лудмо пашан тўрлө лиймыже
Аудирований (колыштмаш)**

Йўкандыме ойым колыштын умылымаш. Тудым йолташет каласа але иктаж-кө книга гыч лудын ончыкта. Йўкандыме ойышто мо нерген ойлалтмым төр да чын умылымаш, колыштмо произведенийын содержанияйже почеш шындыме йодыш-шамычлан вашештен моштымаш, текстыште сўретлыме событий-влакым почела радамлымаш, каласкалымаш

могай амал дене чоналтмым рашемдымаш, колыштмо произведений почеш келшыше йодышым пуэн моштымаш.

Лудмаш

Йўкын лудмаш

Слог дене лудмаш гыч эркин-эркин коранмаш. Лудмо писылыкым ешарен шогымаш. Программыште ончыктымо нормым шуктымаш. Кажне йўкым раш, пенгыдын каласымаш, лудмын содержанияйже дене келшышын интонацийым вашталтымаш. Чарнышпале дене келшышын йўкым алмаштымаш. Текстын тўрлө улмыжым шотышко налын, интонацийым вашталтыме дене палемдымаш.

Шке семын лудмаш. Келшыше кугытан да жанран произведенийым шке семын лудмеке, тудын тўрлө шонымашыжым рашемдымаш. Могай тўрлө лудмашым кучылтметым рашемдымаш: шымлымаш, палдарымаш, ончал лекмаш, ойыркалымаш. Текстыште шкалан кўлшө материалам мумаш. тўрлө лудмашын ойыртемыжым шотыш налын умылымаш: ик вере факт гына ончыкталтеш, вес вере радамлен суретлымаш кучылталтеш, кумшо вере ешарен умылтарымаш вашлиялтеш.

Тўрлө текст дене ышталтше паша. Тўрлө сынан текст улмо нерген тўн умылымаш: сылнымутан, туныктымо сынан да научно-популярный. Икте-весыштым танастарымаш. Могай амал дене тўрлө текст кучылталтмым рашемдымаш. Калык ойпогышто вашлиялтше текст-шамычын ойыртемышт.

Текстым тыглай чумырымо предложений-влак деч ойырен мошташ тунеммаш. Книган вуймутшылан да сўретшылан эртерен, мо нерген лийшашым тогдайымаш.

Текстыште мо нерген ойлалтмым да тўн шонымашыжым шкевуя палымаш, текстым смысл шот дене ужаш-влаклан шеледымаш, нунылан вуймутым пуымаш. Тўрлө сынан информаций дене пашам ыштымаш.

Тўшкан канашымашке ушнымаш: йодышлан вашештен моштымаш, тема почеш шке шонымашым каласымаш, йолташ-шамычым ойлымаштым колышт моштымаш, кутырымо коклаште шке гыч ешартышым ыштымаш. Шке ойлымаште могай книгалан эртерымым, могай сўрет-влак дене пайдаланымым увертарымаш.

Библиографический культур. Книга – сымыктышын ик шөрынжө. Книга – кўлешан шинчымашым пөлеклыше памашшинча. Марла лекше первый книга-влак. Нуным Санкт-Петербургышто, Озаныште, Москошто, Вяткыште савыкташ тўналмаш. Сылнымутлан пөлеклыме, тунемаш кельштарыме да справочный сынан книга-шамыч. Книган ужашыже-влак: вуйлымаш, титульный ластык, книган кўчык содержанияйже, сўрет-шамыч. Книган тўжвал тўсшым ончен, тудын сўрет-влакшым эскерен, научный але сылнымутан улмыжым тогдайымаш.

Книган (савыктышын) тўрлө лиймыже: ойлымаш але почеламут савыктыш, тўрлө авторын возымыштым чумырышо книга, журнал але книга сынан газет, тўрлө мутер, справочник, энциклопедий.

Темлыме списке почеш але библиотекеyse картотек почеш йочалык книгам шке ойырен налмаш. Алфавитан каталог дене пайдаланымаш.

Йочалан келыштарыме мутер да справочник-влак дене шкевуя пашам ыштымаш.

Сылнымутан текст почеш паша. Произведенийын вуймутшым умылымаш, тудын содержанияйже дене келшымыжым шекланымаш.

Лудмын содержанияйже дене келшышын могай койыш-шоктышан энлийшашым умылымаш, текстште ончыктымо герой-шамычын шкеныштым молан тыге але вес семын кучымыштым лончылымаш, персонаж-влакын койышыштым мораль нормо дене танастарымаш. Марий литературышто да моло калыкын сылнымутыштышт «Шочмо Эл», «шке шочмо мландым йоратымаш» умылмаш кузе сўретлалтым эскерымаш. Тўрлўкалыкын ойпогыштышт икгайрак тема, шонымаш, герой-влак улмым шижмаш. Текстште кучылтмо сылнештарымейўн-влакым кўсынлымаш, мут-шамычым кучылтмо ойыртемем арален кодымаш, сўретлан энертен каласкалымаш.

Текстысе оылнештарыме йўн-шамычлан энертыме негызеш герой-влакым мут дене сўретлен ончыктымаш. Геройым але событийым ончыктышо мутым але ойсавыртышым муын лудмаш. Герой молан тыге ыштен, тыге ышташ тудым мо таратен – содержанияй почеш келшышын вашештымаш. Персонаж-шамычын койышыштым вес произведенийысе герой-влак дене икгайрак але йўршын вес тўрлў улмыштым та%аастарымаш. Авторын шке геройжым кузе аклымыжым текст лончылымо негызеш, келшыше ужашым верештме але персонажлан пуымо лўм дене тогдайымаш.

Геройын тўжвал тўсшым да кўргў шижмашыжым лончылымаш. Персонажын портретше, мом ыштымыжым да шкенжым кузе кучымыжым шотышко налын, могай койыш-шоктышан, кумылан улмыжым рашемдымаш.

Сылнымутын рўдў шонымашыжымтўрлын каласкалымаш тўрысын, кўчыкын але ойыркален.

Текстым тўрыс каласкалымаш: лудмо ужашын тўн шонымашыжым рашемдымаш, рўдў да энертышаш шомак-влакым ойырымаш, вуймутым пуымаш, ужашым кўчыкын каласкалымаш; текстым ужаш-шамычлан шеледымаш, ужаш-влакын да чумыр текстын тўн шонымашыжым ончыктышо ужаш-шамычлан да чумыр текстлан вуймутым пуымаш, вуймутым назывной предложений семын чонымаш (тудым йодышан предложений семынат чонач лиеш, тунемше шкеат вес вуймутым муын кертеш).

Темлыме ужаш почеш шкевуя ойыркален каласкалымаш: геройлан характеристикым пуымаш (тидлан верчын герой нерген возымым ойыркален лукман, действий кушто каен шогымо верлам текстште шерын налман). Икгайрак ситуациян да героян, тыгак икгайрак шижмашым лукшо лудмо да лончылымо произведений-влакым икте-васыпгт дене танастарымаш.

Тунемме, научно-популярный да моло текст дене паша. Произведенийын вуймутшым умылымаш, тудын содержанияй дене кузе кылдалтмыжым умылтарымаш. Тунемме да научно-популярный текстын ойыртемешт. Изирак текстым але ужашым колыштмеке, тыгак лудмеке, йомакын, ойлымашын, эше туштен каласыме текстын ойыртемештым

умылымаш. Тўрлө текстым лончылымо годым персонажын молан лач тыге, а вес семын огыл ыштымыжым аклымаш. Текстын тўн шонымашыжым рашемдымаш. Текстым ужаш-влаклан шеледымаш. Текстыште улшо тыгыде тема-шамычым палемдымаш. Текстыште кучылтмо рўдда энертышаш мут-влакым ойырымаш. Текстым угыч чонымо годым радамлымашым эскерымаш: тўналтыш ой (тезис), ўшандарен каласкалымаш (доказательство), мучаш (иктешлымаш). Тўн мут-шамычлан але схемалан энртен, текстым угыч чонымаш. Текстым тўрысnek каласкалымаш. Текстым иземден каласкалымаш (текстын тўн шонымашыжым ойырымаш).

Кутырымаш (весе дене мутланыме годым шкем тыматлын кучымаш).

Коктын але шукын мутланыме годым кутырымашын тўн йон улмыжым умылымаш.

Тыгай мутланымашын ойыртемеже: йодыш-влакым умылаш, нунылан вашмутым пуаш, текст почеш шкеат йодышым темлаш. Йолташетын ойлымыж годым коклаш пураш сөрал огыл. Шке шонымым тыматлын ўшандарен каласаш тыршыман. Тидлан верчын негызлыме шот дене текст гыч ужашым ончыктыман але шке опытет гыч пример дене пенгыдемдыман. Класс деч ордыжтöулмо годым, кутырышыла, шкем шыман кучыман. Тидын шотышто марий калыкын ушан ойөрö-влакшым шарналташ кўлеш.

Мутвундым пойдарыме паша: вончештарыме да шуко значениян шомак-влак дене сомыл, мут поянлыкым эн кўлешан шомак-шамыч дене ешарен шогымаш.

Шке кутырымаш (монолог) – ойлаш полшышо ик йон. Авторын текстше але темлыме темапочеш, йодыш-влаклан вашештен, кўчыкынак каласкалымаш. Каласкалымаште текстын тўн шонымашыжым йомдараш ок кўл. Сылнымутан, тунемме (учебный) але научно-популярный сынан текстын ойыртемежым шотышко налын, лудмо але колыштмо произведенийын содержанияжым почын пуымаш. Кеч шке илышыште, кеч сылнымутан произведенийым лудмо але кеч чапле сўретым ончымо негызеш ылыжше шарнымашым повествований, описаний да шонкалымаш сынан ойлымаште каласен ончыктымаш. Шке каласкалымашлан планым шке чонымаш. Шке чонымокаласкалымаште сылнештарыме йон-влакым (танастарымаш, антоним, синоним, метафор) шкегыч чумырымаш да кучылтмаш.

Лудмо произведенийым шуйымосе мыншкегыч содержанияжым умбакыже ешарымаш, текстын жоужашыжым шкегыч вашталтымаш; темлыме почеш але сўретнегызеш изисочиненийым амдылымаш.

Серымаш (серыме йылмын культурижо)

Серыме йылмын йодмыжотыгайлийшаш: темым почын пуымаште, действий куштокайымым сўретлымаште, герой-влакын көргö шонымашыштым почын пуымаште вуймут ден содержанияжым келшен толшашулыт; изисочиненийыштат сылнештарыме йон-шамыч (танастарымаш, эпитет, метафор, антоним кучылталтышт; темлыме темапочеш ойлымаш чоналтшаш; текстланизиракаклымемут (отзыв) возалтшаш.

Тунемшемолудшаш

Марийдамолокалыкынойпогышт. Марийписатель-влакС.Чавайнын, ШабдарОсыпын, М.Шкетанын, Н.Мухинын, М.Казаковын, И.Осминын, ЙыванКырлян, А.Бикын, М.Майнын, Б.Даниловын, В.Ивановын, Б.Даниловын, В.Сапаевын, В.Колумбын, Ю.Артамоновым, В.Регеж-Горохозындамолынатсылнымутышт. Рушдавесэлласеавтор-шамычынвозымышт.

Тўрлөкнига: историйымсўретлыше, приключенийсынан, фантастикашўлышан, деловойшотан, справочникденэнциклопедий, «Кече» йочажурнал, «Ямделий», «Йамделий» йочагазет-влак.

Икшывеутларакшетыгайкнига-шамычымлудшаш: тўрлө калыкынойпогыжо, шочмоэл, пўртўсдашкештнерген, вольыкдаянлык, удадасайнерген, мыскаратекст-шамыч

Литературоведческый ямдылалтмаш (практический паша дене кылдалтеш)

Туныктышын полшыжлан энертен, лудмо произведенийыште могай сылнештарыме йөн-влак кучылтмым ончыктымаш: танастарымаш, эпитет, метафор, антитез, гипербол; молан кучылтмым рашемдымаш.

Литератур умылымаш-шамычым ойыркалымаш: сылнымутан произведений (научно-популярный текст огыл), персонаж-влакын образышт, мут мастарлык,

автор (писатель, поэт), текстын содержанияйже, мо нерген ойлалтеш (тема). Произведенийыште сўретлыме герой: тудын портретше, кутырымо йылмыже, пашаже, шонымашыже; авторын (писательын) шке геройжым аклымыже.

Калык ойпогым да писательын возымо сылнымутшым ойыркалымаш.

Жанр шотышто произведений-влакын тўрлө лиймышт. Калык ойпогын тўрлө йёнышт: калыкмут, тушто, йомак, мыскара, аза малтыме муро, ойөрө. ончыктымо ойпогым палымаш да ойыркалымаш. Тўрлө йомак-шамыч: вольык да янлык нерген, бытовой, юзо (волшебный). Йомакын сылнымут ойыртемже: могай мут да ойсавыртыш-влак кучылталтыт, кузе тўналеш да мучашлалтеш, мо кум гана вашлиялтеш, кузе поро вий осалым сена. Писатель-шамычын серыме йомакышт.

Ойлымашын, почеламутын, баснын жанр шотышто ойыртеммышт, чоналтме радамышт да сылнештарыме йёнышт.

Сылнымут негызеш тунемше-влакын ыштыме творческий пашашт

Сылнымутан текстым умылтарен рашемдымаш: роль дене лудмаш, модын ончыктымаш; мут дене сўретлымаш, деформированный текст дене ышталтше тўрлөпаша-влакым палымаш да нуным кучылтмаш (молан тыге, а вес семын огыл ыштымым, тыгак событий-влак кузе радамлалтмым рашемдымаш); сочинений сынан изложенийым возымаш, лудмо далончылымо произведений почеш, художник-шамычын сўретлымышт, тыгак текстлан келыштарыме учебникысе сўрет-влак але шке шонымаш негызеш текстым чонымаш.

Йылмым лывыртымаш.

Йылме лывыртыме паша шуко шӧрынан: 1) шочмо йылмысе кажне йӱкым чын да раш ойлаш туныктыман, предложенийын интонацийжым эскерыман, паузым моштен ыштыман; 2) йочан мут чондайжым эреак пайдарен шогыман, южо шомакшын мом ончыктымыжым рашемдыман; 3) предложений-влак пеш шуко тӱрлӧкышкаран лийыт, нуно урокышто лончылалтшаш да тунемше-влакын предложений чонымо конструкцийыштым пайдаришаш улыт; 4) предложений-влак икте-весешт дене ушнен, кылдалтшогышо ойлымашым ыштат. Ончыч туныктышо ямде текстым пуа, кузе чоналтмыжым умылтара, вара тунемше-влак шкештат кӱрылтде кутырымашке ушнат.

Йылме лывыртыме паша кажне классыште ышталтеш. Тудолитературлудмаш, возымаш да йылме уроклаште шукталтеш. I классыште йоча-влак изложенийым огыт возо, но ямдылалтмаш паша ышталтеш. Лудмын содержанияжым каласкалымаш устный изложений лиеш. Ямде план почеш радамын каласкалат туныктена гын, II классыште изложенийвозымашке куснаш куштылгырак лиеш. I классыштак сочиненият эртаралтшаш. Тудат устный лиеш. Йоча-влак темлыме тема почеш, тӱнал пуымеке, йомакым умбакыже чонен кертыт. II класс гыч йодыш-влак да сӱрет почеш сочиненийжымат сераш тӱналыт.

Арун да чаткан возымаш. Арун да чаткан сераш йылме урокышто туныктат. I классыште чистописаний II пелий гыч эртаралташ тӱналеш. Тудо марий йылмылан ойырымо шагат гыч налалтшаш да арняште I шагатым айлышаш. II классыштат арнялан I шагат погынышаш. III - IV класслаштекажне йылмеурокушто (тышкеруш йылмеурокушна) 7-8 минутойыралтеш, арняште I шагатчумырга.

Чистописанийурокуштомомвозыктышашымпрограммыштеончыктымог ынат, тунемше-влакынкаллиграфическиййонылышыштымтӧрлаташманын, шкегычсерышашбуквамтемлашӧрманогыл. Тунемше-влакмогайбуквамуданраквозат, могайушалтмашымйонылышыштат, кунамкӱрылтышымколтат, тудланжапымшукыракойырыман.

Классдечӧрдыжсӧпаша.

Шочмойылмыурокудечӧрдыжсӧпашаштекумдандапайдалынкучылтман. Урокдечварауонайкнигам, «Ямделий» газетым, «Кече» журналымтӱшканлудмаш, икшыве-влакланлӱмынямдылыме «Куткыеш», «Ужарилем» радиопередачымикверешколыштмаш, телевиденийденейочапередачым, театрыштеалетӱвыраполатыштеспектакльымончымаш, концертыштесылнемурымаленаизустьтунеммепочеламутымйонгалтарымашд амуленкуштымаш, шочмойылмекружокышкыкоштмаш,

2.2.12. История и культура народов Марий Эл

Страна

Россия — самая большая страна (эл; сандалык). Республика Марий Эл — в семье народов России. Государственные символы Российской Федерации и Республики Марий Эл. Жители Республики Марий Эл. Наш город (поселок, село, деревня). Йошкар-Ола — столица республики. Главные дороги республики (железная дорога, основные автомобильные дороги, трассы, тракты). Вокзалы. Фирменный поезд «Марий Эл». Национальный этикет: выражение приветствия и прощания, благодарности, просьбы, извинения, отказа и несогласия на родном языке.

Семья. Родство

Летопись моей семьи: реликвии, традиции и знаменательные события. Труд — основа благополучия семьи. Трудовые успехи членов семьи. Преемственность поколений. Понятия «родной кров», «родное гнездо», «родительский дом», «домашний очаг», «родственники».

Моя родная школа

Школа — источник знаний. История моей школы. Учителя, ученики, родители. Школьная библиотека — «кладовая» знаний. Знакомство с иллюстрированным журналом «Кече — Солнышко». По страницам газеты

«Ямде лий» («Будь готов»). Народные пословицы и поговорки о знании. Произведения писателей о книге, о роли знаний в жизни человека.

Труд славит человека

Основные занятия жителей села. Животноводство. Овощеводство. Садоводство. Пчеловодство. Предметы быта и орудия труда в прошлом и настоящем. Человек труда в творчестве поэтов и художников республики.

Народные пословицы и поговорки о труде и лени. Знатные люди, почетные граждане города (района). Исследовательские навыки. Встреча со старожилками родного города (села), ветеранами труда.

Времена года. Звери и птицы

Особенности природы родного края в разные времена года. Распространенные и редкие звери и птицы. Малые жанры устного народного творчества о временах года, птицах и животных. Человек — венец творения. Отношение православных людей к сотворенному Богом миру. Особое отношение к природе у марийцев. Пейзаж в творчестве художников республики.

Нравственные основы сказки

Народные сказки о добре, мудрости, находчивости и смелости. Авторские сказки в стихах марийских поэтов: В. Бояринова «Кудыронтыр кугыжаныш» («В стране колокольчиков»), П. Першут «Кыткы суан» («Муравьиная свадьба»). Краткие сведения о жизни и творчестве поэтов. Художник З. Лаврентьев — иллюстратор сказки П. Першута «Муравьиная свадьба».

Музыкальная культура мари

Марийские народные музыкальные инструменты: шиялтыш (дудка, свирель), олым шувыр, олым шывыр (соломинка), шувыр, шывыр (волынка), тумыр. тштр (барабан), пуч-влак, тутутвла (трубы), кусле, карш(гусли), марла гармонь (марийская гармонь). Мастера-исполнители на марийских музыкальных инструментах: А. Сидушкина, П. Терентьев, П. Тойдемар, И. Шабердин, В. Шапкин, Ф. Эшмякова.

Марийское народное искусство

Народные художественные промыслы в Марийском крае: вышивание, тканье женских поясов и наплечников, резьба по дереву, изготовление поделок из соломки, плетение из ивовой лозы. Мастера моего края.

Театры Республики Марий Эл

Театры республики. Ознакомление с терминологией и театральной этикой.

Художественное слово. Зарождение театрального искусства марийцев. Создание в Краснококшайске театральной студии. Марийский национальный театр драмы имени М. Шкетана, интерьер театра. Театральный этикет.

Финно-угры — одна семья

Этнографические сведения из жизни марийцев: территория, язык, традиции и обычаи. Общие сведения. История возникновения этнонимов «черемисы», «мари» (марий, мары). Финно-угры — кто они?

Праздники

Классификация праздников: народные, религиозные, профессиональные, государственные. 4 ноября — День республики Марий Эл. 10 декабря — День марийской письменности (Марий тиште кече). Первая книга на марийском языке. Чтение стихов, посвященных родному краю. 23 февраля — День защитников Отечества. 9 Мая — День Победы. Герои Великой Отечественной войны — наши земляки. Партизанка Ольга Тихомирова. Акция «Георгиевская ленточка». «Я помню! Я горжусь!».

Моя Родина — Республика Марий Эл

Знакомство с географической картой Республики Марий Эл. Краткие сведения о республике. Административное деление, районы республики. Йошкар-Ола — столица нашей республики, возникновение (1584) и история города.

Семья. Родство

Родословная семьи. Поколения предков — связь времен. Виды и степени родства. Фамилия, имя, отчество. История имен и фамилий рода. Гостевые песни моей мамы, бабушки. Стихи марийских поэтов о семье.

Школа. Знание — наше богатство

История нашей школы. Письменность в жизни марийцев. День марийской письменности (Марии тиште кече). Марийские ученые .

Фольклор марийского народа

Загадки — как форма умственного развития. Художественно-выразительные особенности марийской сказки. Отражение в сказочной прозе народных традиций, представлений о добре, зле, мудрости, находчивости и т. д.

Народный опыт воспитания

Труд, дружба и товарищество — основа воспитания. Притча. Евангельская притча о немилосердном должнике. Современная литература о вечных ценностях. Опыт, личный пример, убеждения, запрет (табу).

Музыкальная культура

Песенное творчество. Народные музыкальные инструменты. Народные мелодии, исполняемые на марийских, русских, татарских, удмуртских, чувашских музыкальных инструментах. Фольклорно-этно-графические ансамбли песни и танца: «Марий памаш» («Марийский родничок»), «Пеледыш» («Цветок»), «Эрвел марий» («Восточные мари») и др.

Народное искусство

Орнамент традиционной марийской вышивки. Орнаментальные мотивы: «конь», «олень», «утка», «лебедь», «солнце», «звезды», «ромб», «крест». Общие сведения о тканях, нитках, технике исполнения, цветовой гамме вышивки.

Национальная обувь татар (кожа, аппликация). Особенности женской обуви (мозаичные ичиги-сапожки — читек). Ткачество удмуртов. Чувашские ювелирные украшения.

Национальная кухня Особенности марийской кухни. Традиции русской кухни. Хлеб. Похлебка. Квас. Окрошка. Пироти. Знакомство с татарской кухней. Удмуртская народная кухня. Чувашская традиционная кухня.»

В разделе III Организационный раздел в части Учебный план начального общего образования в абзаце 9 после слов « В 1-4 классах учебный план представлен предметными областями»: слово «Филология» заменить словами «Русский язык и литературное чтение на родном языке» (учебные предметы-родной язык и литературное чтение на родном языке) и «Иностранный язык». Предметную область «Обществознание и естествознание» заменить словами «обществознание и естествознание (окружающий мир)» В абзаце 10 исключить слова «Предметная область «Филология» представлена учебными предметами «Русский язык», «Литературное чтение», «Иностранный язык» и заменить словами: «предметная область «Русский язык и литературное чтение» представлена как «Русский язык и литературное чтение», предметная область «Родной язык и литературное чтение» как «Родной язык и литературное чтение на родном языке», предметная область «Иностранный язык» представлена как «иностранный язык». В абзаце 12 предметная область «Обществознание и естествознание (окружающий мир)» представлена учебным предметом «Окружающий мир»

В разделе III Организационный раздел в части Учебный план начального общего образования добавить: «Определён список учебников и учебных пособий, используемых в образовательном процессе в соответствии с ФГОС начального общего образования. Учебники завершённых предметных линий,

входящих в состав системы учебников «Школа России», обеспечивающей достижение требований к результатам освоения основной образовательной программы начального общего образования (на соответствие федеральному государственному образовательному стандарту):

- **Завершенная предметная линия учебников «Русский язык»*:**
 1. Горецкий В.Г., Кирюшкин В.А., Виноградская Л.А. и др. Азбука. 1 кл. в 2-х частях
 2. Канакина В.П., Горецкий В.Г. Русский язык. 1 кл.
 3. Канакина В.П., Горецкий В.Г. Русский язык. 2 кл. в 2-х частях
 4. Канакина В.П., Горецкий В.Г. Русский язык. 3 кл. в 2-х частях
 5. Канакина В.П., Горецкий В.Г. Русский язык. 4 кл. в 2-х частях
- **Завершенная предметная линия учебников «Литературное чтение»:**
 1. Климанова Л.Ф., Горецкий В.Г., Голованова М.В. и др. Литературное чтение. 1 кл. в 2-х частях
 2. Климанова Л.Ф., Горецкий В.Г., Голованова М.В. и др. Литературное чтение. 2 кл. в 2-х частях
 3. Климанова Л.Ф., Горецкий В.Г., Голованова М.В. и др. Литературное чтение. 3 кл. в 2-х частях
 4. Климанова Л.Ф., Горецкий В.Г., Голованова М.В. и др. Литературное чтение. 4 кл. в 2-х частях
- **Завершенная предметная линия учебников «Математика»:**
 1. Моро М.И., Степанова С.В., Волкова С.И. Математика. 1 кл. в 2-х частях
 2. Моро М.И., Бантова М.А., Бельтюкова Г.В. и др. Математика. 2 кл. в 2-х частях
 3. Моро М.И., Бантова М.А., Бельтюкова Г.В. и др. Математика. 3 кл. в 2-х частях
 4. Моро М.И., Бантова М.А., Бельтюкова Г.В. и др. Математика. 4 кл. в 2-х частях
- **Завершенная предметная линия учебников «Информатика»:**
 1. Семёнов А.Л., Рудченко Т.А. Информатика. 3 кл. ч.1
 2. Семёнов А.Л., Рудченко Т.А. Информатика. 3-4 кл. ч.2
 3. Семёнов А.Л., Рудченко Т.А. Информатика. 4 кл. ч.3.
- **Завершенная предметная линия учебников «Окружающий мир»:**
 1. Плешаков А.А. Окружающий мир. 1 кл. в 2-х частях
 2. Плешаков А.А. Окружающий мир. 2 кл. в 2-х частях
 3. Плешаков А.А. Окружающий мир. 3 кл. в 2-х частях
 4. Плешаков А.А., Крючкова Е.А. Окружающий мир. 4 кл. в 2-х частях
- **Завершенная предметная линия учебников «Технология»:**
 1. Роговцева Н.И., Богданова Н.В., Фрейтаг И.П. Технология. 1 кл.
 2. Роговцева Н.И., Богданова Н.В., Добромыслова Н.В. Технология. 2 кл.
 3. Роговцева Н.И., Богданова Н.В., Добромыслова Н.В. Технология. 3 кл.
 4. Роговцева Н.И., Богданова Н.В., Шипилова Н.В. и др. Технология. 4 кл.
- **Завершенная предметная линия учебников «Музыка»:**
 1. Критская Е.Д., Сергеева Г.П., Шмагина Т.С. Музыка. 1 кл.
 2. Критская Е.Д., Сергеева Г.П., Шмагина Т.С. Музыка. 2 кл.

3. Критская Е.Д., Сергеева Г.П., Шмагина Т.С. Музыка. 3 кл.
 4. Критская Е.Д., Сергеева Г.П., Шмагина Т.С. Музыка. 4 кл.
- **Завершенная предметная линия учебников «Изобразительное искусство»:**
 1. Неменская Л.А. (под ред. Неменского Б.М.). Изобразительное искусство. 1 кл.
 2. Коротеева Е.И. (под ред. Неменского Б.М.). Изобразительное искусство. 2 кл.
 3. Горяева Н.А. (под ред. Неменского Б.М.). Изобразительное искусство. 3 кл.
 4. Неменская Л.А. (под ред. Неменского Б.М.). Изобразительное искусство. 4 кл.
 - **Завершенная предметная линия учебников «Физическая культура»:**
 1. Лях В.И. Физическая культура. 1-4 кл.
 - **Завершенная предметная линия учебников «Английский язык»:**
 1. Кузовлев В.П., Перегудова Э.Ш., Пастухова С.А. и др. Английский язык. 2 кл. в 2-х частях
 2. Кузовлев В.П., Лапа Н.М., Костина И.П. и др. Английский язык. 3 кл. в 2-х частях
 3. Кузовлев В.П., Перегудова Э.Ш., Дуванова О.В. Английский язык. 4 кл. в 2-х частях
 - **Завершенная предметная линия учебников «Английский язык» (расширенное содержание обучения иностранному языку):**
 1. Верещагина И.Н., Бондаренко К.А., Притыкина Т.А. Английский язык. 2 кл. в 2-х ч.
 2. Верещагина И.Н., Притыкина Т.А. Английский язык. 3 кл. в 2-х частях
 3. Верещагина И.Н., Афанасьева О.В. Английский язык. 4 кл. в 2-х частях

По требованию Министерства образования в системе учебников должна быть только одна линия учебников по определенному предмету.

Вариативная часть программы (учебные, развивающие, интегративные курсы, образовательные модули, внеурочная образовательная деятельность) сопровождается методическим обеспечением (поурочным календарно-тематическим планированием, расписанием, цифровыми ресурсами, материалами для учащихся и педагогов и т.п.).